

Üniversite Üretirken Yükseköğretimi ve İyi Yönetişimi Örselemek

19 Nisan 2018 tarihinde “Yükseköğretim Kanunu ile Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Tasarısı” Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığı’na sunulmuş bulunuyor.¹ Bu tasarıda uzun uzun Vakıf Üniversiteleri, Özel Öğrenci Kurumları ve Yurtları hakkında yeni düzenlemeler anlatılırken, aynı zamanda on üç yeni kamu üniversitesi ile iki adet de vakıf üniversitesi kurulması için adımlar atılmaktadır. Tasarının vakıf üniversiteleri, özel öğrenci kurumları gibi konularda ayrıntılı gerekçeler sunmasına karşın, yeni kurulacak olan kamu üniversitelerinin, halen var olan üniversitelerimizin bölünerek bazı bölüm, fakülte ve okullarının onlardan ayrılması suretiyle oluşturulacağına adeta sadece değinilmektedir. Değişikliğin gerekçesi olarak madde 7’de bir tek “... ülkemizin yükseköğretim alanındaki donanımının geliştirilmesi çerçevesinde...” bu değişikliğe gidilme kararı alındığı vurgulanmaktadır. Ancak bununla tam olarak ne kastedildiği açıklanmamıştır. Bu konuda daha önce söz konusu üniversitelerin bir kararı, planlaması, kurumsal değerlendirmesi olduğu yönünde bir bilgi yoktur. Ayrıca bu süreçten etkilenecek olan üniversitelerin bu süreci nasıl yönetecekleri konusunda herhangi bir hazırlıklarının olduğu da basına yansımamıştır. Bu açıdan en temel akademik ilke olan özerklik konusunda ciddi endişelerin var olduğu kamuoyunda yürütülen tartışmalardan ve medyadaki raporlardan anlaşılmaktadır.

Teşkilat Yapılanmasında Değişiklik ve Kurumsallaşma

Ülkemizde nispeten daha yeni olmakla birlikte, başta kökleri sanayi devrimi öncesine inen Bologna, Padova, Paris, Oxford, Cambridge, Heidelberg Üniversiteleri ve onlara esin kaynağı olan El Ezher gibi yükseköğretim kurumları olmak üzere üniversiteler, aynı ad ve aynı kurumsal kimlikle varlıklarını ve yüksek eğitim ve öğretim işlevlerini yüzyıllarca kesintisiz olarak sürdürmektedirler. Doğal olarak bu yükseköğretim kurumlarının verdiği eğitim ve araştırmaların içeriği bilimde, sanatta, edebiyatta, teolojide, felsefede, tıpta, hukukta gerçekleşen değişikliklere göre yenilenmiştir. Yeni bilim dalları, bölümler, fakülteler, araştırma

¹ <http://www.tbmm.gov.tr/d26/1/1-0943.pdf>

merkezleri, klinikler, okullar kurulmuş, bazıları zamanla kapatılmış veya değişik içeriklerde yeniden yapılandırılmışlardır. Bu ve benzeri üniversiteler büyük iktisadi, sosyal ve siyasal devrim, çalkantı, felaket olarak adlandırabileceğimiz değişimleri yaşamış, kurumsal yapılarını ve saygınlıklarını koruyarak ayakta kalmışlardır. Zaten kurum denildiği zaman akla onun üyesi olarak içinde yaşayanlar kadar, onunla işlevsel bağları olanların da saygınlıkla ve değer vererek yaklaştığı yapılar gelir.² Bu yapılar gelenek, görenek, adet ve değerlerin oluşturduğu davranış örüntülerinin istikrar kazanmasıyla kurumlara dönüşürler.³ Bir anlamda da kurumlar toplumda ortaya dönemselsel olarak çıkan sorun ve gereksinimlere bir kereliğine üretilmiş olan ve değerli görülen yanıtları, tekrar tekrar ve istikrarla üreten uygulamalardan oluşurlar. O sayede insan toplumlari gelişebilmiştir. Önceki kuşakların düzenli sıklıkta karşılaştıkları sorunlara, örneğin, çoğalmak, barınmak, korunmak, savunma, bilgi edinmek/üretmek vb. çözüm olarak ürettikleri yapıları kurumsallaştırarak, onları koruyup, işlevlerini müstakar hale getirerek o sorunları her kuşakta çözmekle uğraşmak yerine, eski sorunları kurumsal uygulamalarla çözerken, yeni sorunlara odaklanarak toplumlar gelişmişlerdir.

Üniversite kurumu da bu sürecin en üst düzeyinde konumlu bir toplumsal yapıdır. Bilim, uygulamalı bilim (mühendislik), sanat, edebiyat, tıp, hukuk, felsefe, matematik vb. birikimleri yeni kuşaklara nasıl aktarabiliriz, onların bu birikimlere katkıda bulunmalarını sağlayacak donanımları onlara nasıl öğretebiliriz gibi soruların yanıtı olarak oluşturulan kuruma üniversite denilmiştir. Üniversiteler önemle korunan bir geleneğin parçası olarak, akla ve kanıtlara dayanan yaratıcı araştırma ve eğitim kurumları olarak topluma bir hizmet sunmaktadır. Bu kurumlar kendi değer, töre, gelenek, yöntem, yol ve yordamlarını geliştirmiş ve onları benimseyen, içselleştiren, koruyan ve ileriye götürenler eliyle de varlıklarını korumuşlardır. Bu özelliklere en çok değer verilen toplumlarda da en fazla rağbet, mali destek, toplumsal saygınlık kazanmış ve gelişmişlerdir. Onun için Oxford, Paris, Harvard, Heidelberg, Bologna gibi üniversitelerin adları dünya çapında duyulmuş, en başarılı öğrencileri tüm dünyadan cezbeden yükseköğretim kurumları haline dönüşmüşlerdir. Bu kurumları cazip kılan kendi değer, gelenek, töre ve ürünleridir. Bunların da oluşması ancak: bu kurumların kendi başlarına çalışmalarına ve yönetilmelerine olanak sağlanması ve değer verilmesi sayesinde olmuştur.

Zamanla bu kurumların kendi kendilerine çalışma, üretme ve değişme olgusuna özerklik – otonomi adı verilmiştir. Ülkemizde de 1933 sonrasında üniversiteler kurulup gelişirken bu özelliğin korunması ve vurgulanması için yasalar ve anayasalara maddeler konulmaya başlanmış, hukukun yol göstermesi, önermesi veya zorlamasıyla üniversitelerin özerkliği temin edilmeye çalışılmıştır. Bugün anayasamızda da üniversitelerimizin “bilimsel özerkliğe” (madde 130) sahip olduğundan bahsedilmektedir. Ancak, bilimsel özerkliğin hukukta tanımlanması yoluyla bilime değer veren bir toplum veya siyasal hayat üretilmesi mümkün olmuyor. Örneğin, Britanya'nın bir yazılı anayasası yok, bilimsel özerklik diye bir anayasa maddesi de mevcut değil, ama Oxford ve Cambridge Üniversiteleri başta olmak üzere üniversitelerin özerkliğine

---

² Huntington, S. P. (1968), *Political Order of Changing Societies*, (New Haven, Conn.: Yale University Press), s. 9-12.

³ Huntington, s. 12.

büyük saygı gösteriliyor ve değer veriliyor. Oysa, ülkemizde Anayasa maddesi olduğu halde üniversitelerimizin kendi kendilerine çalışması esasına, onların kendi ürettiği değerlere, ilkelere ve geleneklere göre yönetilmelerine ve kendi düzenlemelerinin kendilerince yapılmasına hiçbir dönemde gereği gibi saygı gösterilmemiştir. Dolayısıyla anayasanın “bilimsel özerklik” emrinin hiçbir hükmü kalmamaktadır. Hükümet tasarısı ile bazı üniversitelerin yapısı yeniden düzenleniyor olmasına rağmen bu düzenleme yapılırken ne gibi bir gerekçeye dayanıldığını araştırdığımızda, maalesef herhangi bir bilimsel, yönetsel, hukuki veya özerkliğe ilişkin emare bulmak mümkün olmuyor.

Büyük çoğunluğu halen mevcut olan kamu üniversitelerindeki birimlerin başka bir adla bir başka üniversite çatısı altında toplanmasının ülkemizin yükseköğretim alanındaki “donanımını geliştirecek” olması iddiası dışında hiçbir açıklama verilmemektedir. Bir kapasitenin artırılması veya geliştirilmesi ancak daha önce mevcut olmayan bir değer üretilmesi, katma değer yaratılmasıyla mümkün olabilir. Mevcut olan bir kurumun başka bir adla başka kurumlarla bir arada yeni bir toplumsal yapı oluşturacak biçimde birleştirmesiyle hiçbir yeni donanım yaratılmış olamaz. Olsa olsa bu yeni duruma uyum sağlamak için geçirilecek zaman ve harcanacak olan çaba ile bazı yeni maliyetler ortaya çıkacağından eğitim ve araştırma çabalarının aksaması söz konusu olur. Bu ise, en azından öngörülebilir gelecekte telafi edilemeyen eğitim zararına neden olacağından, eğitimin geliştirilmesi anlamında bir katkı oluşturmaktan uzaktır. Bu yeni yapılanmanın bilimsel araştırmaya yeni bir katkı yapıp yapmayacağı da belirsizdir; en azından kanun koyucunun bu tür bir değerlendirmesi veya önermesine rastlamak da söz konusu değildir.

Bilimsel Özerklik ve İyi Yönetişim

Bunların çok ötesinde olan bir husus da üniversitelerin aldığı bilimsel özerklik yarası ve hükümetin iyi yönetim konusunda fevkalade kötü bir imtihan vermesi keyfietidir. İyi yönetişimin en temel ilkesi paydaşlarla, yani alınacak olan bir kararın etkileyeceği kişi ve kuruluşlarla yapılacak her düzenleyici tasarrufu (kanun, tüzük, yönetmelik) görüşmek, onları atılacak adımlar konusunda bilgilendirmek, bunların olumlu olumsuz yönlerini tartışmak ve nihayet paydaşların rızasını aldıktan sonra düzenlemeleri yapmaktır.

Özerklik, en genel tanımıyla “herhangi bir dışsal sınırlama olmaksızın, tüzel veya gerçek kişinin kendi tercihlerini yetkin eylemlere dönüştürme yeteneği”⁴ olarak tanımlanabilir. Üniversitelerin bilimsel, mali ve kurumsal olarak bu yeteneğe sahip olabilecekleri varsayılmaktadır.⁵ Bu konuda *European University Association (EUA) 2010 yılından beri ölçümler yapmakta ve raporlar yayınlamaktadır. Türkiye maalesef bunların sonucusu olan 2017 yılı raporunda yer almamaya karar vermiş ve bu değerlendirmelerin dışında kalmıştır.*⁶

⁴ Massen, P.; Ase, G, ve Fumasoli, T. (2017), “University reform and institutional autonomy: A framework for analysing the living autonomy,” *Higher Education Quarterly*, 71: 239 (DOI: 10.1111/hequ.12129).

⁵ Pruvot, E. B. ve Estermann, T. (2017), *University Autonomy in Europe III: The Scorecard 2017*, (Brussels, Belgium: European University Association), s. 7 - 9.

⁶ İbid, s. 9.

Ancak, anayasa ve eğitim yasalarındaki hukuki zorunluluklar yerli yerinde durduğundan ve ülkemizde bugün üniversite adıyla anılmak istenilen 186 kurumumuz bulunduğundan özerkliğin hangi anlamda ve ne ölçüde mevcut olduğu önem arz etmeye devam etmektedir. Oysa hükümet tasarısıyla dışsal bir müdahaleyle, kurumların kendisi için yapmaları gereken bir tercih, merkezi olarak yapılmak suretiyle anayasal özerklik ilkesi açık şekilde yok sayılmaktadır.

Üniversitelerin yeniden yapılandırılması, aşırı büyümesi nedeniyle yönetiminin artık mümkün olmadığı noktada bölünmesi dahi bir çözüm olarak önerilebilir. Ancak, bu kararı vermek, beraberinde getireceği riskleri tartarak en doğru çözümleri geliştirmek, üniversite yönetimi, yüksek öğretim üst kuruluşları ve diğer paydaşların katılımıyla yürütülen iyi yönetim ilkeleriyle uyumlu bir süreci zorunlu kılar. Ve bu tür kararların ayrıntılı şekilde gerekçelendirilmesi de toplumun bu kararı anlaması ve benimsemesi için olmazsa olmaz bir ön koşuldur. Bilim Akademisi olarak, bu gerekçeleri sunmaktan tümüyle yoksun olan, paydaşların tümünü dışlayarak alınmış bir kararın üniversiteleri bölmenin onulmaz yaralar açacağı konusundaki kaygımızı Kamuoyu ile paylaşma gereği duyuyoruz.

Saygılarımızla Kamuoyunun dikkatine sunarız,

Bilim Akademisi Yönetim Kurulu

2 Mayıs 2018